

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ БАНДИТИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF DETERMINATION OF BANDITISM IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE

У статті наголошено, що детермінація бандитизму обумовлюється у загальному об'єктивними (наявність великої кількості зброї в незаконному обігу; масове переміщення населення; руйнація інфраструктури та критичних об'єктів; часткова втрата контролю над окремими територіями; дефіцит матеріальних ресурсів і гуманітарних вантажів) та суб'єктивними (економічна дестабілізація та втрата засобів до існування; психологічна травматизація та зростання емоційної напруги; ослаблення соціальних зв'язків і контрольних механізмів; збільшення кількості осіб у кризових соціально-психологічних ситуаціях) чинниками (макрорівень). На мезорівні, до комплексу причин та умов, що зумовлюють вчинення бандитських нападів у період воєнного стану віднесені: воєнні (масове розповсюдження зброї та боєприпасів; міграція населення та демографічні зрушення; руйнування інфраструктури та ослаблення просторового контролю; часткова втрата контролю над окремими територіями; складність охорони військових, гуманітарних і цивільних вантажів); соціально-економічні (поглиблення економічної нерівності; зростання безробіття та зниження доходів; тінізація економічних процесів; дефіцит ресурсів та гуманітарних вантажів; збільшення обсягів готівкового обігу); організаційно-правові (ослаблення інституційного контролю; недоліки міжвідомчої координації; корупційні ризики; прогалини у правовому регулюванні); морально-психологічні (зростання загальної агресивності та толерантності до насильства; психологічна дезадаптація населення; втрата соціальних зв'язків та контролю; зростання девіантності серед осіб із бойовим досвідом; зниження ефективності неформального соціального контролю). Узагальнення всіх детермінант показує, що бандитизм у воєнний час набуває змішаного кримінально-воєнного характеру, поєднуючи ознаки класичних організованих нападів із тактикою бойових диверсій та використанням військових ресурсів, що обумовлює необхідність зміни парадигми запобігання: від реагування на окремі прояви – до системної нейтралізації факторів, що формують кримінальний протиправний потенціал.

Ключові слова: бандитизм, банда, організована група, кримінальне правопорушення, криминологія, детермінанти, причини, умови, запобігання.

The article emphasizes that the determination of banditry is determined by generally objective (presence of a large number of weapons in illegal circulation; mass displacement of the population; destruction of infrastructure and critical facilities; partial loss of control over certain territories; shortage of material resources and humanitarian cargo) and subjective (economic destabilization and loss of livelihood; psychological traumatization and increased emotional tension; weakening of social ties and control mechanisms; increase in the number of people in crisis socio-psychological situations) factors (macro level). At the meso level, the complex of reasons and conditions that lead to the commission of bandit attacks during martial law includes: military (massive proliferation of weapons and ammunition; population migration and demographic shifts; destruction of infrastructure and weakening of spatial control; partial loss of control over certain territories; difficulty in protecting military, humanitarian and civilian

cargo); socio-economic (deepening economic inequality; growing unemployment and declining incomes; shadowing of economic processes; shortage of resources and humanitarian cargo; increasing cash circulation); organizational and legal (weakening of institutional control; shortcomings in interdepartmental coordination; corruption risks; gaps in legal regulation); moral and psychological (increasing general aggressiveness and tolerance for violence; psychological maladjustment of the population; loss of social ties and control; increasing deviance among people with combat experience; decreasing effectiveness of informal social control). The generalization of all determinants shows that banditry in wartime acquires a mixed criminal-military character, combining the features of classical organized attacks with combat sabotage tactics and the use of military resources, which necessitates a change in the prevention paradigm: from responding to individual manifestations to the systematic neutralization of factors that form criminal illegal potential.

Key words: *banditry, gang, organized group, criminal offense, criminology, determinants, causes, conditions, prevention.*

Актуальність теми. У сучасних умовах масштабної військової агресії проти України питання забезпечення внутрішньої безпеки, стабільності суспільного порядку та захисту громадян від організованих форм насильницької злочинності набуває виняткової актуальності. Однією з найнебезпечніших її проявів є бандитизм – діяльність стійких озброєних груп, здатних до швидкого формування, мобільного пересування та вчинення жорстоких нападів на військові, гуманітарні, логістичні та цивільні об'єкти. В умовах воєнного стану цей феномен виходить за межі традиційного кримінально-правового розуміння, перетворюючись на загрозу стратегічного характеру, що підриває обороноздатність держави, її економічну стабільність, правопорядок та довіру суспільства до державних інституцій.

Попри посилення загальнодержавних безпекових механізмів, збройні напади, вчинені організованими групами, залишаються складним для запобігання кримінальним явищем. Їх поширення сприяють як об'єктивні чинники воєнного часу – наявність великої кількості зброї в незаконному обігу, переміщення населення, руйнація інфраструктури, часткова втрата контролю над окремими територіями, дефіцит ресурсів та гуманітарних вантажів, – так і суб'єктивні детермінанти, пов'язані з економічною дестабілізацією, зростанням психологічної напруги, ослабленням соціальних зв'язків і збільшенням кількості осіб у кризових ситуаціях.

Тому дослідження структури, змісту та взаємозв'язків детермінант бандитизму в умовах воєнного стану є ключовою передумовою для розроблення ефективної системи запобігання насильницьким організованим формам злочинної діяльності й дозволяє посилювати спроможність сектору безпеки, запобігати формуванню стійких озброєних груп, знижувати ризики нападів на військові, гуманітарні та цивільні об'єкти, а також мінімізувати їхні наслідки для держави, бізнесу та громадян.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам детермінації організованої, корисливо-насильницької злочинності присвячені наукові доробки таких вчених-кримінологів як В. С. Батиргарєєвої, В. В. Бедриківського, В. М. Бесчастного, В. В. Василевича, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, О. В. Головкина, О. М. Джужі, П. С. Єпринцева, А. П. Закалюка, О. М. Литвинова, О. Г. Кулика, М. О. Семенишина та ін. Прикладні напрацювання вказаних та інших учених у розроблення предмету статті є беззаперечним, проте питання детермінації бандитизму в умовах воєнного стану залишилися відкритими.

Виклад основного матеріалу. У науковій кримінологічній літературі, як слушно зауважує О. М. Джужа, термін «детермінанти злочинності» використовується для позначення як причин, так і умов, що зумовлюють виникнення, існування та відтворення кримінальних правопорушень. Причини при цьому трактуються як такі суспільні процеси й явища, що безпосередньо породжують злочинність як свій закономірний наслідок [1, с. 79]. Поряд із цим Н. М. Яримиш наголошує, що категорія «причинність» має вузьке значення, охоплюючи виключно причинно-наслідкові зв'язки й будучи відмінною від ширшого поняття детермінації, яке включає також умови, фактори, стимули й контексти злочинної поведінки. При цьому, фактор у кримінологічному дискурсі постає як причина, що активізує або стимулює певний процес і впливає на його характерні риси чи особливості [2, с. 35]. Як відзначає Б. М. Головкин, у контексті наслідків злочинної поведінки причина може водночас виступати однією з форм детермінанти, зумовлюючи певний злочинний результат [3]. З позиції системного підходу, наголошує І. Г. Богатирьов,

причини, умови та наслідки становлять ядро детермінаційного процесу, будучи взаємопов'язаними елементами єдиної структури, що включає генезис, контекст і результат у вигляді конкретного злочинного акту [4, с. 95].

Як наголошує П. С. Спринцев, ключовою сферою дії причин є стадії мотивації, прийняття рішення про вчинення злочину, визначення мети та засобів її досягнення. Натомість умови злочинності проявляються як обставини, що сприяють виникненню та існуванню злочинів, полегшуючи реалізацію злочинного наміру або зменшуючи ефективність контролюючих механізмів. Умови необхідно відрізнити від факторів, що впливають на зміну статистичних показників злочинності, наприклад, демографічних зрушень чи кримінально-правових модифікацій (криміналізації/декриміналізації окремих діянь). Умови самі по собі не породжують злочинність, проте створюють сприятливе середовище для реалізації причинних механізмів у конкретному соціальному та просторово-часовому контексті [5].

У цьому контексті, стверджує С. І. Нежурбіда, кримінологічна детермінація постає одним з базових концептів запобігання кримінальним правопорушенням, оскільки передбачає комплексне вивчення й пояснення тих причин та умов, що сприяють її виникненню, поширенню й відтворенню. Установлення детермінант дає можливість не лише розкрити внутрішній механізм формування протиправної поведінки, а й сформувані науково обґрунтовані стратегії профілактики.

У кримінологічній теорії виділяють кілька підходів до систематизації детермінант відповідного явища. За змістом причини та умов поділяють на соціальні, економічні, психологічні, ідеологічні, політичні, культурно-виховні та організаційно-управлінські – усі ті сфери, що прямо чи опосередковано формують середовище, сприятливе для функціонування стійких озброєних груп [6, с. 273].

Ураховуючи викладене, доцільним є поділ системи причин та умов (криміногенних детермінант), що зумовлюють бандитизм як специфічну форму насильницької організованої злочинності, на три взаємопов'язані рівні.

I) Макрорівень – до них варто віднести детермінанти загальносоціального характеру, які визначають криміногенну атмосферу у країні в цілому та формують підґрунтя для появи й відтворення бандитських угруповань: масштабні економічні, політичні та соціальні трансформації; ослаблення державного контролю внаслідок воєнного стану; мілітаризація суспільства; неконтрольований обіг зброї; переміщення значних мас населення; руйнація інфраструктури; часткова втрата контролю над окремими територіями; дефіцит ресурсів, гуманітарних вантажів і військового майна; зростання міжрегіональних диспропорцій; а також загальне погіршення соціально-психологічного клімату. Такі чинники не спрямовані безпосередньо на формування банд, але створюють умови, за яких насильницькі організовані групи можуть виникати швидше, діяти активніше та залишатися менш помітними для правоохоронної системи.

II) Мезорівень (рівень окремих соціальних груп і злочинних угруповань) – такі стосуються безпосередньо середовищ, у межах яких формуються та функціонують бандитські групи: криміналізація локальних спільнот; існування стійких кримінальних традицій; вплив субкультури насильства; наявність професійного криміналітету й ветеранів бойових дій з бойовим досвідом, які можуть застосовувати навички ведення бою в злочинних цілях; недоліки у діяльності місцевих органів влади й правоохоронних структур; слабкість інститутів громадської безпеки; неконтрольовані або напівлегальні ринки зброї, пального, гуманітарної допомоги чи військових матеріальних цінностей; високий рівень корупції на регіональному рівні. Саме ці чинники підтримують стійкість злочинних груп, забезпечують їм ресурси, інфраструктуру, логістику, «кримінальний авторитет» та можливість розширювати сферу впливу, у тому числі шляхом вчинення збройних нападів.

III) Особистісний рівень (індивідуальна мотивація учасників банд) – безпосередні причини та умови, що визначають мотивацію і поведінку конкретних осіб, які входять до складу бандитських формувань. До них належать: агресивність, толерантність до насильства, прагнення швидкого збагачення; наявність бойового або кримінального досвіду; схильність до ризику; дезадаптація, пов'язана зі стресом війни; алкоголізація або наркотизація; фрустрація; почуття безкарності через завантаженість державних інституцій; психологічна травматизація, викликана бойовими діями чи втратами; індивідуальні цінності антисоціальної спрямованості; особистий конфлікт із законом у минулому. Саме на цьому рівні формується рішення про участь у збройній групі, застосування насильства, збройний напад або інші дії, характерні для бандитизму.

Детермінація бандитизму обумовлюється у загальному об'єктивними (наявність великої кількості зброї в незаконному обігу; масове переміщення населення; руйнація інфраструктури та

критичних об'єктів; часткова втрата контролю над окремими територіями; дефіцит матеріальних ресурсів і гуманітарних вантажів) та суб'єктивними (економічна дестабілізація та втрата засобів до існування; психологічна травматизація та зростання емоційної напруги; ослаблення соціальних зв'язків і контрольних механізмів; збільшення кількості осіб у кризових соціально-психологічних ситуаціях) чинниками (макрорівень).

Інтегрувавши фактори макrorівня детермінації, можна виокремити чотири ключові групи причин та умов, що зумовлюють бандитизм в умовах воєнного стану:

1. Воєнні детермінанти (мезорівень). Воєнний стан [7] створює комплекс глибоких структурних зрушень у сфері безпеки, що прямо впливають на зростання бандитизму. Ключовими чинниками є:

– Масове розповсюдження зброї та боєприпасів. В умовах бойових дій значна частина стрілецької зброї, гранат, вибухових пристроїв та боєприпасів потрапляє в незаконний обіг. За різними оцінками, до 15–20% зброї, яка проходить через фронт, може ставати неконтрольованою, що створює ґрунт для формування стійких озброєних угруповань [8, с. 153].

– Міграція населення та демографічні зрушення. Масові переміщення населення, внутрішня міграція, тимчасова зміна соціальних ролей і статусів призводять до появи людей у кризових ситуаціях, що підвищує кримінальну вразливість територій. У регіонах з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб рівень насильницьких групових злочинів зростає у середньому на 12–18%.

– Руйнування інфраструктури та ослаблення просторового контролю.

– Часткова втрата контролю над окремими територіями. Деокуповані та прифронтові зони є осередками підвищеної криміногенності: низька щільність поліцейських підрозділів, ослаблені механізми державного управління, порушені комунікаційні маршрути.

– Складність охорони військових, гуманітарних і цивільних вантажів. Перевезення готівки, палива, амуніції, медикаментів, гуманітарної допомоги стає особливо ризикованим. Зафіксовано, що до 82% банд сформовано з метою заволодіння саме матеріальними цінностями та валютними коштами, які переміщуються в умовах зниженої охорони.

2. Соціально-економічні детермінанти (мезорівень)

– Поглиблення економічної нерівності. Війна різко збільшує різницю між соціальними групами: частина населення втрачає роботу, житло, заощадження, інша – отримує доступ до бюджетних, військових чи гуманітарних ресурсів. Такий розрив формує середовище соціального напруження.

– Зростання безробіття та зниження доходів. Рівень реальних доходів у 2022–2024 рр. скоротився на 30–45%, що безпосередньо впливає на зростання корисливо-насильницьких злочинів. У регіонах із найвищим безробіттям активність озброєних груп вища на 16–22% [9].

– Тінізація економічних процесів. У період війни значна частина обороту товарів і послуг переходить у тінь, створюючи: високі ризики готівкового переміщення, корупційні канали, можливості для кримінального використання логістики. Встановлено, що понад 40% нападів бандитських угруповань були спрямовані на «тіньові» активи або неофіційні перевезення.

– Дефіцит ресурсів та гуманітарних вантажів. Будь-який дефіцит – пального, медикаментів, продуктів, військового спорядження – автоматично стає об'єктом злочинних посягань. Це стосується як державних, так і волонтерських каналів постачання.

– Збільшення обсягів готівкового обігу. Через перебої в банківській системі частка готівкових операцій у прифронтових регіонах зросла до 60–70%, що робить інкасаторів, водіїв, перевізників особливо вразливими до нападів.

3. Організаційно-правові чинники (мезорівень)

– Ослаблення інституційного контролю. Перевантаження правоохоронної системи, переміщення підрозділів у зону бойових дій, скорочення патрульних маршрутів призводять до «вакууму безпеки». Саме в таких умовах бандитські групи діють найактивніше. На думку М. О. Семенишина, одним із ключових нормативно-правових недоліків, що безпосередньо впливають на рівень корисливо-насильницької злочинності та, зокрема, бандитизму, є відсутність чіткої спеціалізації правоохоронних та контролюючих органів, неналежний рівень міжвідомчої взаємодії та координації, а також недосконалість системи моніторингу криміногенної ситуації та оцінювання загроз. У результаті цього в діяльності правоохоронних органів виникла інституційна апатія, посилилася корислива мотивація окремих працівників, зумовлена дисбалансом між обсягом службових обов'язків, рівнем ризиків і фактичним матеріальним забезпеченням. У період інтенсивних реформ та структурних змін значна частина кваліфікованих кадрів залишила державну

службу, що, у свою чергу, сприяло проникненню криміналітету в окремі підрозділи, формуванню корупційних зв'язків і зниженню спроможності державних органів ефективно протидіяти організованим озброєним групам. Наслідком цього є підвищення впевненості злочинців у власній безкарності та зниження ризику бути притягнутими до кримінальної відповідальності [10, с. 165].

– Недоліки міжвідомчої координації. У період війни зростає кількість суб'єктів безпекової діяльності (ЗСУ, НГУ, НПУ, СБУ, ДПСУ, ТрО), проте не завжди ефективною є інформаційна взаємодія між ними, особливо щодо: переміщення зброї, охорони вантажів, контролю деокупованих територій.

4. Морально-психологічні чинники (особистісний рівень)

– Зростання загальної агресивності та толерантності до насильства. Війна нормалізує використання сили як «допустимого» засобу вирішення конфліктів. Суспільні опитування фіксують зростання рівня готовності до застосування фізичного насильства на 20–25% [11]. Проведені наукові дослідження В. В. Семененком, підтверджують ці тенденції: лише 31% молоді заявляє про готовність неухильно дотримуватися правових норм; 49% дотримуються закону вибірково; понад 20% фактично ігнорують правові вимоги [12, с. 98]. Такі установки створюють сприятливий ґрунт для легітимації насильства, підкріплюють почуття всюдозволеності та формують психологічну готовність до участі в озброєних нападах, особливо в умовах війни, коли суспільна увага до окремих кримінальних проявів знижена.

Важливою детермінантою є деградація моральних орієнтирів, девальвація традиційних цінностей, зростання толерантності до насильства, зброї та кримінальних практик. Як зазначає Б. М. Головкін, лише 44% молоді визнає мораль як реальний регулятор поведінки, тоді як 10% взагалі не сприймають моральні норми як обов'язкові. Отримані науковцем дані свідчать про: 50% молоді толерантні до випадкових або комерційних сексуальних зв'язків, 65% позитивно ставляться до регулярного вживання алкоголю, 35% – до вживання канабіоїдів, 15% допускають вчинення протиправних діянь як спосіб вирішення життєвих проблем, 24% підтримують корупцію як вирішення власних проблем, майже 10% молоді готові вчинити кримінальне правопорушення за винагороду [13, с. 251].

У зоні бойових дій, на деокупованих територіях та серед осіб, травмованих війною, ці показники є значно вищими через руйнування соціальних зв'язків, зниження чутливості до насильства та зростання агресивності. Така деформація моральної свідомості створює психологічний фундамент для залучення до стійких озброєних груп.

Поширення алкоголізму та наркотизації є одним із найбільш криміногенних чинників, що безпосередньо впливає на ймовірність вчинення насильницьких і збройних злочинів. У значній частині бандитських нападів фіксується участь осіб у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. За наявними даними: до 64% корисливо-насильницьких злочинів вчиняються після спільного вживання алкоголю або в умовах аморального способу життя [14, с. 54]. Це формує специфічний тип групової поведінки, коли вживання психоактивних речовин знижує поріг самоконтролю, посилює агресію, полегшує ухвалення рішення про застосування зброї та жорстоких методів впливу на потерпілих.

Особливо небезпечним є зростання наркотизації серед непрацюючої та соціально дезадаптованої молоді – саме з цієї категорії часто вербуються виконавці в озброєні злочинні групи, оскільки вони мають низьку стресостійкість, високий рівень залежності та готовність до ризикованої поведінки [15].

Особливо виразно впливає на схильність до участі у стійких озброєних групах сімейний статус. Кримінологічні дослідження свідчать, що понад половина осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини, є неодруженими (незаміжними). Шлюб і родина мають вагомий запобіжний потенціал, оскільки забезпечують соціальну відповідальність, психологічну прив'язаність, впорядкованість поведінки та стабільність способу життя. Натомість фіктивні шлюбні союзи, неповні родини, низький рівень культурних і правових відносин у сім'ї, авторитарні та насильницькі методи виховання формують у особи деформовані уявлення про насильство, слабку емоційну саморегуляцію та підвищену агресивність [16, с. 28; 17, с. 142–143].

Окремої уваги потребує роль медіа у формуванні моделей поведінки, характерних для бандитизму. Сучасна молодіжна субкультура інтенсивно засвоює зовнішні моделі поведінки, запозичуючи разом із цінностями демократії та свободи також і негативні елементи – культу сили, агресії, збройної влади, «вуличної справедливості», домінування та кримінальної романтики [18, с. 104; 19, с. 93].

Узагальнення детермінаційного комплексу бандитизму засвідчило, що такі насильницька озброєна діяльність у воєнний час набуває змішаного кримінально-воєнного характеру, поєднуючи ознаки класичних організованих нападів із тактикою бойових диверсій та використанням військових ресурсів, що обумовлює необхідність зміни парадигми запобігання: від реагування на окремі прояви – до системної нейтралізації факторів, що формують кримінальний протиправний потенціал. Таким чином, детермінація бандитизму в умовах воєнного стану є результатом взаємодії багатовимірних чинників, які не лише підсилюються під впливом збройного конфлікту, а й набувають нових форм, зумовлених постійною мобільністю населення, доступністю зброї, зниженням контролю, зростанням девіантності та ресурсною вразливістю держави. Саме їх комплексне усунення – запорука зниження рівня бандитизму та ефективної безпекової політики України під час війни.

Висновки. Проведений комплексний аналіз детермінант, що впливають на формування та прояви бандитизму в умовах воєнного стану, дозволив встановити, що характер цього злочину детермінується багатовимірною системою чинників – воєнних, соціально-економічних, організаційно-правових та морально-психологічних, – які у своїй сукупності створюють сприятливе середовище для виникнення й активізації стійких озброєних злочинних груп. Встановлено, що воєнні детермінанти мають визначальний вплив: незаконний обіг зброї, який зріс до безпрецедентного рівня та забезпечує злочинним угрупованням доступ до вогнепальної зброї у понад 52% нападів, масові переміщення населення, руйнування інфраструктури та часткова втрата контролю над окремими територіями, які створюють вразливі простори для озброєних посягань. Соціально-економічні детермінанти проявляються у зростанні бідності, нерівності та тінізації економіки, що формує для банд привабливі об'єкти нападів – перевезення готівки, гуманітарні й волонтерські вантажі, військово майно, приватне житло, транспорт; саме такі об'єкти стають мішенню більш ніж у 40% нападів. Організаційно-правові чинники, зумовлені ослабленням інституційного контролю, прогалинами у регулюванні обігу зброї, складністю охорони вантажів та недостатньою координацією між силовими структурами, сприяють підвищенню латентності бандитизму, яка сягає близько 8%, і водночас спричиняють систематичні помилки у кваліфікації злочинів. Особистісні морально-психологічні чинники – підвищення агресивності, фрустрації, посттравматичних розладів, толерантності до зброї й насильства та ослаблення соціальних зв'язків – посилюють готовність окремих осіб до участі в озброєних групах. Саме у період війни зростає частка виконавців із бойовим досвідом, що характеризуються вищим рівнем організованості, рішучості та жорстокості, що знайшло відображення у мінімальній латентності бандитизму, вищій ніж в інших формах насильницької злочинності.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Прецедент, 2004. 208 с.
2. Ярмиш Н. Н. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз): монографія. Харків : Право, 2003. 512 с.
3. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 1 (5). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24
4. Богатирьов І. Г. Кримінологія: підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ: В. Д Дакор, 2018. 352 с.
5. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 560 с.
6. Тимошенко В. І. Теоретичні проблеми кримінології. Збірник наукових праць. Київ : ФОП Маслаков, 2021. 300 с.
7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
8. Яремчук Р. Л. Типові способи умисних вбивств, вчинених з використанням вогнепальної зброї в умовах дії правового режиму воєнного стану. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2024. № 4 (30). С. 146–160.
9. Доходи населення. Державна служба статистики. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/dn.htm
10. Семенишин М. О. Кримінологічна детермінація корисливо-насильницької злочинності. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 1. С. 162–168.

11. Гладкова Є. О. Феноменологічний аналіз кримінальної агресії. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. №1(15). С. 75–81.
12. Семененко В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабеджам в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 291 с.
13. Головкін Б. М. Корисливо-насильницька злочинність в Україні : феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 432 с.
14. Чекан Н. В. Особливості детермінації насильницьких злочинів, що вчиняються маргінальними групами. *Colloquium-journal*. 2021. №33 (120). С. 53–57.
15. Протиправна діяльність маргінальних молодіжних угруповань в Україні: поняття, кримінологічна характеристика та запобігання : навч. посіб. / К. В. Агапова, О. Г. Колб, Д. М. Тичина та ін. Ірпінь : Держ. подат. ун-т, 2023. 232 с.
16. Кулик О. Г. Попередження розбійних нападів та грабеджів у громадських місцях: метод. рекомендації. Київ : ДНДІ МВС України, 2007. 88 с.
17. Лісніченко Л. В. Кримінологічна характеристика і заходи запобігання грабеджам та розбійним нападам : дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 271 с.
18. Костюк О. М. Розвиток особистої культури як спосіб протидії негативному впливу ЗМІ на злочинність. *Держава і право*. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2022. Випуск 91. С. 99–107.
19. Основи соціальної психології : навч. посіб. / за ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Міленіум, 2008. 495 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025